

Teema : ANTIIK

Vt. Metropolitan Museum – ajateljed:

Lõuna-Euroopa 2000-1000 e.Kr.

Antiik-Kreeka 1000 e.Kr.-1 A.D.

Itaalia poolsaar 1000 e.Kr.-1 AD

Itaalia poolsaar 1-500 AD

● **PERIODISEERING: KREETA-MÜKEENE e. EGEUSE MERE SAARTE KULTUUR**

Egeuse ehk kreeka-mükeene kultuuriks nimetatakse kõrgelt arenenud pronksiaja kultuuri tänapäeva Kreeka territooriumil (Küklaadid, Kreeka saar, Mandri-Kreeka). Kolm pronksiaja perioodi langevad teatud määral kokku Vana, Keskmise ja Uue Riigiga Egiptuses. Daatumid leitud egiptoloogidele toetudes.

KÜKLAADILINE KULTUUR 4000-3000 e.Kr.

MINOSE KULTUUR — **3000 – 1100 e.Kr.** 3000 aasta paiku hakkab Vahemere saartel ja kallastel (Kreeka saar, Küklaadid, Kreeka rannik, Väike-Aasia loodeosa Trooja) tarkama mereline kõrgkultuur; majanduslik ja ühiskondlik elu samas täiesti erinev Lähis-Ida jõeäärsetest riikidest. Nimetus legendaarse Kreeka kuninga Minose järgi.

VARAMINOILINE

u 3000 – 2000 e.Kr.

KESKMINOILINE (õitseag) u.2000 – 1600 e.Kr, tähtsaim keskus KREETA saar

HILISMINOILINE 1400-1100 e.Kr.

MÜKEENE KULTUUR **u 1600 – 1100 e.Kr.** Egeuse kultuuri tähtsaim keskus Mükeene linn Kreeka mandril Peloponnesose poolsaarel - **nimet. ka HELLAADILINE (HELLENI) e.**

EEL-KREEKA KULTUUR

(nimetust mitte segi ajada Kreeka hilise hellenistliku perioodiga!)

u. 1400 - Kreeka vallutavad ahhailased

12.saj e.Kr. - dooria ja joonia hõimud hävitavad Mükeene kultuuri

● **ANTIIGI PERIODISEERING: KREEKA**

3.aastatuhande lõpul esimeste kreeka hõimude ränne Kreekasse.

1600-1200 e.kr. Mükeene kultuur

1194-1184 e.Kr. Trooja sõda,

12.saj. lõpul Mükeene vallutamine dooria hõimude poolt.

nn. HOMEROSE AJASTU

11. – 9. saj. eKr. Raua kasutuselevõtt

EELGEOMEETRILINE STIIL

GEOMEETRILINE STIIL 900 – 700 e.Kr.

ARHAILINE PERIOOD

8. – 7. saj. (700 – 480 eKr.)

ORIENTALISEERUV STIIL (e.idapärase stiil)
eriti tuntav Atikas ja Melosel

MUSTA FIGUURI STIIL kujuneb u 600 eKr.

PUNASEFIGUURILINE STIIL

tärgab u.540-530 eKr., saades lõpuks ainuvalitsevaks

KREEKA KLASSIKALINE PERIOOD 5. – 4. saj. (480 – 323 eKr.),

Makedoonia mõju 359 – 323

HELLENISTLIK PERIOOD

3. – 1. saj. (323 – 31 e.Kr.),

Rooma valitsus 146 eKr.- 330 AD.

Hellenismi ajal laieneb kreeka kunsti mõjupiirkond Väike-Aasias ja ulatub Egiptuseni.

(330-1453. AD Bütsantsi impeeriumi periood)

● ANTIIGI PERIODISEERING: ETRUSKI JA ROOMA

(Rauaaja kultuuridest Itaalias VILLANOVA kultuur – umbes üheaegne Hallstatti kultuuriga Kesk-Euroopas)

ETRUSKID

2.aastatuhande lõpul ETRUSKI RIIK (Toscana on tuletatud sõnast `tusci`)

Kultuuri õitseage 8.- 3.saj eKr. Itaalia keskosas Tiberi ja Arno jõgede vahelisel alal.
3.saj. eKr. tõrjus etruski kunsti välja hellenistlik kunst.

ROOMA moodustab viimase faasi antiigi ajaloos

7.saj eKr.ühinevad latiinide ja sabiinide hõimud Rooma rahvaks

KUNINGATE PERIOOD 753 – 510 eKr.

u 600-510 - etruskide dünastia valitsus Roomas

VABARIIKLIK PERIOOD 509 – 27 eKr.

396 –358 eKr. – Rooma sõda Itaaliasse tunginud keltidega(gallialastega)
148 e.Kr. Kreeka alistamine

IMPEERIUMI PERIOOD (nn imperaatorite ajastu) 27 eKr. – 393 pKr.

(1.saj eKr. Rooma vallutused Gallias, Britannias, Aasias, Aafrikas)

4.saj. AD eksisteerib vana antiikne kunst kõrvuti kristliku kunstiga

MILLELE TÄHELEPANU PÖÖRATA:

Vaata: <http://www.ancient-greece.org/>

- **Küprose pronksiaeg ja eelajalooline Küpros.**

Küprosel unikaalne kultuur ja kunst – dateeritud juba 9.aastatuhande lõpust eKr. Esimesed alalised asukad saabusid ilmselt Anatooliast ja Süüria-Palestiina aladelt, tuues kaasa juba arenenud kultuuri algeid. Savitooted neoliitikumist u 8500-3900 eKr.

Geograafiline asend soodustab kontakte: tähtis kaubateede sõlmpunkt. Juba varasest pronksiajast sidemed Minose Kreetaga ja edasi ka Mükeene Kreekaga, samuti Lähis-Ida maadega(Süüria ja Palestiina), Egiptuse ja Anatooliaga.

Küpros tähtis puhta toorvase rikkalike leiukohtade poolest –peamine vase tootja, ekspordib kõikjale, väga nõutud materjal neil aegadel. “Copper”- tuleneb kreekakeelsest saare nimetusest – Kuprus.

(Tina, mis segus vasega 1:10 annab pronksi, veeti sisse mujalt)

- **KÜKLAADID**

Varaminoiline, keskminoiline ja hilisminoiline periood

Geomeetrilisi ornamente minoilisest perioodist. Vaaside areng: Kreeka saartel Küklaadidel varaminoilisel ajal sissekraapimise tehnika.

Kultuuri huvitavamaks osa on marmorist nappide detailidega inimfiguurid, osa väikesed, kuid leidub ka elusuuruses. (!Mängulisus on avaldanud mõju moodsale kunstile.)

• KREETA

Esimene kõrgelt arenenud kultuur/tsivilisatsioon Euroopa pinnal, majanduslik alus hoopis teistsugune kui Mesopotaamias või Egiptuses.

Kasutusele võeti oma kiri. Säilinud ka pitsatid.

Edukas põlluharimine oli võimalik ilma kunstliku niisutuseta, elu oli tihedalt seotud merega – tegevusalad kaubanduses, kalanduses, ka mererööv. Kogukondlik sidusus nõrk, suurem individuaalne vabadus. Puudusid tempelehitised ja preestrite seisus, esiplaanil viljakus- ja sigivusjumalate kultus. Elukorraldus rahuarmastavam kui teistel varasemate tsivilisatsioonide rahvastel – kaitse meritsi kreetlaste arendatud laevastikuga. (Meri lausa religioosselt austatud!) Materiaalse kultuuri mälestised mitmekesised ja rikkalikud. Mahajäetud linnad on ladestuste kihi all säilinud paremini, kui palju hilisematel perioodidel. Kunstile iseloomulik naiivsevõitu elurõõm ja meelelisus

Säilinud losside varemed: Phaistos, Knossos, Hagia Triadas. Lossid ka majanduselu keskuseks Palee keskel hiigelsuur ristküliku kujuga siseõu, mida ümbritsesid akendeta paleeruumid.

Põhiplaanid: lõputud koridorid ja ruumide kummalised piirjooned, labürindi mulje. Veevärk, kanalisatsioon, vannitoad ja basseinid, küttesüsteem. Ehitatud mõrdita, sidumata kividest. Rõdud ja galeriid, korruseid ühendavad laiad trepid. Puust värviliste muustritega sambad laienevad erandlikult alt üles, laeraskus neil ei tugine. Põrandatel sageli esinev polükroomne looduslikult (veega) lihvitud munakividest mosaiik – Kreetalt edasi kasutusel ka hellaadilises Kreekas Seinamaalingud osaliselt keskminoilisest ajast, enamasti hilisminoilisest. Värvid kirkad ja heledad: helesinine, valge, kollane, tumepunane, harva ka roheline, ka must. Stiliseerimisest ja sümmeetriast enamasti hoidutud, elav ja meeleline laad.

Pisiplastikat esindavad huvitavad steatiidist anumad – kaunistatud reljeefidega.

Kreeta Hagia Triada leiud – minoilise perioodi steatiidist anumad

Kasutati ka teisi looduslikke kiviliike, sageli värvilisi. Ja tihedat savi. Vormid on mitmekesised kuid siiski lihtsad. Esinevad eelduvad tilad, linnu noka kujulised, piimakannu vorm sangata jm

Keraamika

Savitöödest terrakota, fajanss.

= vaasid.

Vaasimaali areng väga selgelt eristatav: eraldada saab mitut eri etappi. Omane ere värvigamma ja dekoratiivsus. Väljendusvahenditest olid esikohal värvid ja maalilised pinnad. Kui Egiptuse kunst oli lineaarne, siis Kreeta kunst oli maaliline.

Kui Kreeka saartel Küklaadidel varaminoilisel ajal sissekraapimise tehnika, siis Kreetal kaetakse nõu tumeda läikiva värviga (must, pruun, punane) ja sellele maalitakse valge värviga mustrid – tehnika õitseng keskminoilisel ajal. Valgele lisanduvad teised värvid – punane, tumekollane. Mustrid algselt sirgjoonelised, siis elavamaks ja mitmekesisemaks –kurvid, spiraalid, hiljem ka stiliseeritud taimemotiivid: leikukoha järgi KAMARESE VAASID, nn Kamarese vaasistiil !

Keskminoilise aja lõpus, hilisminoilise aja põhjalik muutus: värvirikkus taandub, stilisatsiooni asemel suur naturalism, taimevormid loomulikul kujul -iiris, liilia, Mereelukad, kalad, teod, korallisarnased kujundid (näit. Vaas meritähtedega).

Kõige hilisem. nn paleestiil – uus stilisatsiooniperiood, sümmeetria ja reeglipärasus.

Knossose loss -

Minose Kreeta rõivastus (“Pariisitar” Knossose seinamaalilt)

Kangad

Purpuri värvimine levinud – varemets leitud purpurtigude kodade lademeid.

Pronks

Sälinud on jäljed pronksivalu töökodadest.

Kullassepatööd- leiud on pärit tegelikult mandrilt (omal ajal Kreetalt mandrile sisseveetud).

Tehnikatest. Panustöö (näit.pistoda jahistseeniga), kohutus – haruldased kuldpeekrid, suursaavutus!

Ehted -(Eretria museum

, Heraklion museum: <http://www.ancient-greece.org/>)

Minose perioodi Trooja ja Kreeta meistrid juurutasid ehete tüübid (käevõrud, kõrvarõngad, kaelakeed), mis jäid kasutusele umbes 2500 a.st kuni Kreeka klassikalise perioodi alguseni 479-323 eKr. Tüüpiline töö koosnes omavahel põimitud traadiga ühendatud õhukestest spiraalidest ja kettidest ning õhukesest plekist vormitud kroonlehtedest ja rosettidest. Tavaline oli tempeljäljendite ja emaili kasutamine. Vabalt kasutati ka granulatsiooni ja filigraani tehnikat. Samas kividest panustehnika oli harvaesinev. Motiivid: spiraalid, kalad, meritähed, liblikad.

Kaelakeed, ripatsid mesilaste kujutistega

Samuti väiksed perforeeritud kuldsed disketid, mida ilmselt kinnitati riitele ja kohutus tehnikas pikad ovaalsed kuldsed diadeemid.

Kuldpeeker Vaphio kuppelhaust - kohrustöödest on kreeta kunsti tippsaavutuseks Lakooniast leitud kuldpeekrid.

Relvad. Vt. **Pistoda “Jaht metspartidele” – panustöös teostatud stseenid** (V.Vaga)

Kreeta arengu kõrgpunkt 2.aastatu. algul eKr., siis hääbumine. Samas ulatus Kreeta saarel arenenud kunst Peloponnesose poolsaarele ja sealt edasi ka põhja poole, kus elulaad ja olud karmimad, sõjakamad – kaugemalt põhjast pidevad madalamate kultuuridega suguharude sissetungid.

• MÜKEENE

Mükene linn Homerose eepose “Ilias” kangelase Agamemnoni kodupaik, tähtsaim egeuse kultuuri keskus mandril. Arheoloogid on kindlaks teinud, et sealsel alal on olnud 9 linna, mille õitsengud vaheldusid III-II a.t. jooksul e.m.a.. Homerose eeposes mainitud Trooja on järjekorras kuues (E. H. Gomrich, 1997).

Kultuuri elukorraldus sõjakas. Arenenud aga ka ülemere kaubanduslikud suhted – Süüria, Egiptus, Sitsiilia.

Leitud omapäraseid maa-aluseid kaevushaudu, kuppelhaudu (sarnasus idamaade haudehitistega). Ehitismälestistest silmapaistvamad kindlustatud väljastpoolt lihtsad ümarehituslikud paleed, hiigelsuurtest 5m kiviplokkidest ringsed linnamüürid (! Tirynsi kindlus Peloponnesose poolsaarel) – legendides kükloopide kätetööd. Linnuse keskne pikergune ruum (megarin) eelkäijaks hilisemale kreeka templile. Eriline tähelepanu kindlustatud väravatel – kuulus Mükene lõvivärv: kolm suurt

kivitahukat all ja ülal nende peale toetuv kolmnurkne kiviplaad, sammastele toetuvad 2 kõrgreljeefiks tahatud elukat. Paleede sisekujundus toretsev – rikkalikud luksuslikud friisid, freskod, sambad kaetud sõjasaagiks saadud kullaga.

Maalidel leitud sarnasust Egiptuse Uue Riigi ornamentikaga. Sama stiil ka kreeta eeskujudel. Ka kunstnikke kutsuti Kreetalt. Olemus aga totaalselt kreeta kunstist erinev.

Vaasimaalidel – nn paleestiil, enamuses sisse veetud Kreetalt.

Üsna hilisminolise perioodi lõpul uus stiil kahvatute värvidega, ornamentika kõrval juba ka inim- ja loomafiguure.

Kogu Egeuse kultuuri perioodi vältel glasuure ei tunta.

Kujutatud stseenide eripärad –temaatika on sõjakam.

Kullassepakunstis samuti sisseveetud esemed. Kohalikud on kuldmaskid. On leitud ka kõrgemailiga kaunistatud esemeid (roheline ja helesinine)

Kivilõikekunstis rida tehniliselt täiuslikke poolväärislike süvendatult sisselõigatud kujutistega – suurepärased loomakujutised ja ka usulised tseremooniad.

Tekstiil NB! Vanima spetsiaalse tikkimisnõela leidis Mükeenest Heinrich Schliemann. Kangaste kaunistamisel on tikkimine igal juhul vanem võte kui sissekootud muster, mida oli palju raskem ja keerulisem teha. (loe ka Ella Vende “Nõelamaalid”, ajakiri Siluett, kevad 1975)

Kreeta-Mükeene kunst hävines lõplikult Santorini vulkaanipurske tagajärjel.

Üksikuid elemente jääb edasi püsima Kreeka kunstis.

• KREEKA

Ajalises jaotuse võetakse **arhailisesse aega** sageli kokku kogu vana-aeg alates esimestest rännetest, Trooja sõda, nn Homerose ajastu (11.- 9.saj eKr.) ja tegelik kunsti arhailine periood (700 –480.a.eKr.), - see on u1300 – 480 eKr. , ajavahemik, mis järgnes Mükeene losside hävitamisele põhja hõimude poolt ja lõppes Kreeka-Pärsia sõjaga.

Kirjaoskuse tekkimine - u 800 eKr võeti kasutusele foiniikia tähestikust tuletatud uus kiri. Kujunes välja kreeka polis – linnriik. Ateena polis oli kaasaegses mõistes väikeriik. Igal polisel oma riiklik korraldus, templid, rikkam ülemkiht. Soodne kunstide arengule – kunstnikud rändavad metseene ja tellimusi otsides (nõudlus tahvelmaalide ja skulptuuride järgi).

Tarbekunstis selles perioodis tähelepanuväärne vaasikunsti areng!

Kõige algsem oli nn **protogeomeetiline keraamika** – kaunistati ribade ja mustritega: ribad ja jooned saadi pintsliga hoidmisel vastu kedral tiirlevat nõud.

NB! Anumate mitmekesised vormid – erinevad vormid erinevateks otstarveteks.

Maalingute jaotus: Kreeka geomeetiline stiil, orientaliseeruv stiil lähis-ida motiivistiku mõjudega, mustafiguuriline stiil, punasefiguuriline stiil. Valgetaustaline leinaurn, – tunda eripärasid kujunduses ja tehnilises lahenduses!

Klassikaline õitseae (480 eKr.-323 eKr.) – Kreeka ühendati Makedooniaga juba kuningas Philippo II ajal, Aleksander Suure valitsemisaeg ja vallutused allutasid suure osa kultuuriliselt ebahütlasest territooriumist.

Klassikaliseks perioodiks olid Kreekas välja kujunenud kunstistiilid:

Joonia – iseloomulik hiilguse- ja peenusarmastus, dekoratiivsus ja hingestatus. Kujunes Väike – Aasia rannikul.

Dooria – eelmise vastand. Tekkis ja arenes Argos ja Spartas. Iseloomustab rangus ja karmus, vormide lihtsus ja kaunistuste nappus.

Atika – oli kunstiliselt seisukohalt kõige vähem iseseisev ja produktiivne.

Korintose – kõige noorem kunstistiil, mida iseloomustab detailide rikkus ja kaunistuste rohkus

Kreeka iseseisva avatud templitüübi peripteeri väljaarenemine. Mõõtmete seaduspärasus, matemaatiline täpsus ja mõtestatus, optiliste võtete kasutamine harmoonia ja reeglipärasuse saavutamiseks (sammaste ülaosas näit. kalle sissepoole vertikaalse mulje saavutamiseks).

Ateena Akropol kunsti keskusena ja antiigi sümbolina, juht ja demokraatia arendaja Perikles! – peaehtis Partheon arhitektidelt Itkinos ja Kallikrates, skulptuurid –Pheidias (kullast ja elevandiluust hiiglaslik 12m Athena kuju).

Skulptuuri areng ja täiuseni jõudmine –staatua, seotud kehakultuuri tormilise arenguga. Atleedid. Elitaarne noorusekäsitlus ja mehekesksus ühiskonnas – alasti idealiseeritud kuros ja rõivastatud neiukujud –kore. Nii ümarplastika kui reljeef. Kreekale iseloomulik kõrgreljeef, mida parem arhitektuuriga seostada –tasapind säilitatud, modelleeritud figuurid siiski plastilised. Skulptorid Polykleitos, Praxiteles, Lysippos. Pheidias kuulub istuva Zeusi kuju templis Olümpias.

Hiline hellenism – 4.saj ja sellele järgnev hellenistlik kultuur märgatavalt komplitseeritum kui eelnev. Kreeka vallutati roomlaste poolt 2.saj eKr. Perioodi loetakse aastani 30 eKr., mil roomlased vallutasid ka Kreeka mõjupiirkonda kuulunud Egiptuse.

Määrav filosoofia Sokrateselt. Ka kunstis teaduse mõjud – Aristoteles. Individualismi kasv ja inimese jumalikustamine. Hellenismis liitub muude kunstiharudega portree, millele varem väga vähe tähelepanu. Tarkus, mõistuse üllus, elukogemus. Atleet jääb tahaplaanile.

Keraamika

“keramike”, “keramikos” – põletatud savist toodete üldnimetus kreeka keelest.

Kuna maalikunst on üldiselt mitte säilinud, siis lisaks vähestele kildudele marmoril, savil, lubjakivil, kipsil ja rooma koopiatele annavad kõige parema pildi kreeka maalist just vaasid – lisaks teave üldse kogu elu, religiooni ja ajaloo kohta!! Keraamilised tooted levisid väga laialdaselt kõigis Vahemeremaades, olles tähtsaks kaubaartikliks. Vaasimaali õitseng 6. ja 5.saj eKr.

Tehnika – ilmselt oli eelistatuim menetlus enkaustiline – st maalimine vahavärvidega, väga levinud oli tempera.

1. nn Homerose ajajärgust EELGEOMEETRILINE ja arhailisest perioodist GEOMEETRILINE STIIL. Sik-sakid, kolmnurgad, sõõrid, lainelised jooned jne. Levinuim dekoor – meander.nn munavöönd –muutub kogu maailma klassikalise kultuuri lahutamatuks dekooriosaks.Rosetid, ruudustatud pinnad. Iseloomulik selge ülevaatlikkus ornamendimotiivide üle pinna jaotamisel.Kindel arhitektoonika., proportsioonid. Mustrid ribadena peamiselt nõude kaelal ja ülemisel osal. Tehniline teostus meisterlik, vaasid suured – isegi kuni 1,8 m.paiguti ka stiliseeritud skemaatilisi inim- ja loomafiguure. Üldse kreeka vaasikunstile omane- suurepärase ühtsus, kokkusurutus, lihtsus, selgus, tasakaal, harmoonia.
2. ORIENTALISEERUV STIIL : 7.saj karge stiil kaob.Tekivad oriendi elemendid – lisanduvad palmetid, väänlakujulised moodustised, lõvid, pantrid, sfinksid, greifid. ATIKA JA MELOSE VAASID.
3. MUSTAFIGUURILINE STIIL. u 600 eKr. Figuurid maalitakse musta läikiva savivärviga(lakiga) heledale punakale põletatu telliskivi värvi savipinnale, detailid kraabitakse sisse. Naisfiguuride ihu osad ja paiguti ka rõivad on valged. Kohati esineb ka punane värv. Maalide süžee mütoloogiast või kreeklaste igapäevaelust. Tähtsat osa etendab figuride ja esemete siluett, ruumi ja keerulisi rakursse selles stiilis edasi ei antud. Kujutised pinnalised, tinglikud ja tardunud.
4. PUNASEFIGUURILINE STIIL. Tärkab u.540-530 ja saab ainuvalitsevaks.Uuendus peamiselt selles, et figuure ei maalitud mitte mustadena punasele foonile vaid vastupidi-kujutiste tagapind kaeti musta värviga , figuurid jäeti katmata –nad jäid loomulikku punakat tooni; need esinevad niisiis punastena mustal foonil. Punasefiguuriline stiil otsekuu mustafiguurilise negatiiv.Uue tehnika paremus selles, et detaile figuride sees ei olnud enam vaja välja kraapida, neid võis peente mustade joontena pintsliga peale maalida. Uus tehnika oli palju paindlikum ja võimaldas elavamalt joonistusviisi. Järjest suurem loomulikkus, täiuslikkus,ilmekus, rafineeritus. Anti edasi ka keerukamaid rakursse.Juhtiv Atika

Vormid - aina suurenev mitmekesisus nõude tüüpide osas.

Pronks

Raudriistu säilinud vähe, hoopis rohkem pronksi. Tehnikad mitmekesised – valamisele lisaks ka neetimine, sissegraveerimine (sõjariistad), pronksplekist vormiga pressitud reljeefid. Tähtsaim keskus Joonia.

6.saj lõpust, 5.saj esimesest poolest huvitavad nn seisupeeglid –naisegifuurilisel alusel(Korintosest), peegli jalad. 4.saj peeglid nn klapp-peeglid (karp-peeglid) kahest kettast – üks neist poleeritud peeglina siledaks, teine kaaneks ja plastiliste kaunistustega – esinevad rohkem hellenistl.perioodis. Kreeka sõjavarustus 7-4 saj.eKr

Pronksist medaljonid, mündid, sangad anumatele.

Kullassepakunst

Vanimad geomeetrilise ajajärgu leiud haudadest. Diadeemid õhukesest kuldplekist , kaunist.granulatsiooniga, lihtsad kuid kunstiliselt kõrgetasemelised koostused plekist, traadist, kuldkuulikestest. Ilustusteks lõvide figuurid, jumalannad, rosetid, granaatõunad. 6.-4. saj leidudest rikas eriti Krimm, Lõuna-Venemaa –Kreeka kolooniad.

Arhailisest perioodist **Priamose leid** – ilusad karikad, kerakujulised nõud kullast. Kullast ehted , peaehted lehtkullast, tuletavad meelde loorberipärga. Nõud hiljem ka hõbedast, pronksist. Tehnikatest: kadunud on mudelivalu, kohrutamine. Ornament valatakse eraldi ja hiljem needitakse nõu külge. Vormid – üle 0,5 m kõrged voluutkrateerid.

Klassikalise perioodi ehted - granulatsioon, emaili taasilmumine, filigraan. Stiili delikaatsus ja lõpetatus.

Hellenistliku perioodi ehted –ülimeisterliku kullatöö näited!

Kullassepakunst püsib kõrgel tasemel. Iseloomulik selle ajastu töödele: tähtis pole kallis materjal kui niisugune, vaid ainult kunstipärane töötlus. Tehniline meisterlikkus – peentest kuldtraadikestest koostatud keeruliseimad ornamendid ja kujundid. Värvirikkuse tõstmiseks lisatud mõnikord kirjut emaili, vääriskive, klaasisulatist. Üldmulje – rohkete väikeste ripatsitega kuhjatud kompositsioonid. Motiividest: kupidod, vaasikujulised ripatsid, tiivulised võidujumalannad, tuvid. Gemmid ja kameed.

Hõbe

Hõbe mullas teatavasti nii hästi ei säili. Kui kulda kasutati peamiselt eheteks, siis hõbedat toredusriistadeks. Leiud Krimmist, Preisimaa Hildesheimi valik jm

Mündid

Mündivermimise kunst tekkis ilmselt Lüüdias Väike-Aasias. Kreeka vanemad mündid Aiginas. Tippsaavutuseks aga antiigist Sitsiilia Lõuna-Itaalia mündid 5. ja 4. sajandist. Kreeka müntide õitseng 4. sajandil. Hellenistlikust ajast vermiti müntidele ka valitsejaid – enne ainult jumalaid – kunstiline tase langes.

Kivilõikekunst

e. glüptika.

Nikerdistega kaunistatud kivi nimetatakse **gemmiks**. Enamasti oli kujutis lõigatud kivisse süvendatud kujul ja nii kasutati seda pitsatina.

Nikerdkivid, mille kujutis on reljeefina kõrge. - **kameed**. (Kivilõikekunst üldse tekkinud ilmselt Babülooonias. Sealt edasi levis Egiptusesse, Assüüriasse, Pärsiasse. Vt. ka skarabeused Egipt.!) Kivid, mida kasut. gemmideks – kaltsedonid, nii kollased kaltsedonid kui punakad karneoolid, ahhaat, sardoonüks eriti armastatud.

Vanimad gemmid 5. sajandist eKr. Jumalad, kangelased, hiljem stseenid igapäevaelust, portreed. Hellenistlikul ajastul tehnika muutub pehmeks, samas detailide peen väljatöötlus.

Kameed moodi eriti hellenistlikul ajal – toredusesemed. (Ptolemaioste dünastia!) Materjaliks peamiselt sardoonüks, millel oli kaks või koguni rohkem kihte. Kujud olid välja lõigatud valgest kihist ja esinesid tumedal pinnal. Kameede valmistamise peamine keskus Aleksandria.

(näit. Ptolemaiase ja tema naise portree Louvre`I muuseumis, **sardoonüksist Farnese tass**.)

Hellenistlik klaas (vt. alabastronid)

Klaasitöö Küprosel (Foiniikia päritolu)

Klaasi kõrge tasemega paistis hellenistlikul ajal silma eriti Egiptuse Aleksandria, varustades kuningakodasid luksusesemetega – Foiniikia rannik.

Terrakota

Väikeskulptuuri teosed põletatud savist, mida glasuuriga ei kaeta.

Tanagra kujukesed.

Puunikerdu

Mitte väga tähtis osa. Huvitavaimad ehk selle aja Egiptuse ja Krimmi leiud – puust sarkofaagid.

Elevandiluu

On ilmselt esemete kaunistamises olnud tähtsal kohal – kahjuks vähe säilinud. Valmistati mööbli osasid – tooli- ja lauajalgu, peeglite, nugade, mõökade käepidemeid, muusikariistu, kastikesi. Ka skulptuure.

Küprose sarkofaagid – klassikalise perioodi näiteid oldest (mööbel, riietus), jahisteenid

Riietus, jalatsid – tutvu skulptuuridega, vaata aga ka veelkord vaasimaale! Drapeeritud ja mähitud lihtne rõivas, kinnitatud õlgadelt kinnitusnõelte fiibulatega. Rohked voldid. (*Peplos, laiem kitoon, ülerõivas himation*). Sandaalid.

Kangad – villane, linane – nii imeõhuke kui ka tekipaksune. Hellenismi ajal ka siid (Hiinast toodi sisse küll toorsiidid ja siidkangaid, siidikasvatuse ise “varastati” Euroopa jaoks aga alles 6.sajandil pKr.) ja Aleksander Suure ajal Indiast puuvillane. Tunti viltimist.

Kangaste kaunistamiseks joonistati ornamente värviga, trükiti lihtsate templitega (lainemotiivid, meander, loomafiguurid ja taimede lehed) ja tikiti. Tikandis tehnikatest kasutusel rist-, vars- ja madalpiste, milles teostati rõivaste ornamendid. Tikiti ka piltkujutisi. Kuldkarraga ornament tehti enamasti madalpistes (kard ei olnud traat nagu keskajal, vaid loomasoolest valmistatud sitke pael, mis ühelt poolt kaeti lehtkullaga ja kedervarrel lõngaks keerati (sama võtte ka Idamaades). 4.saj.eKr. muutusid tikandid aina toretsemaks – kirjutikand: poortidel naturalistlikud veeloomad, sõjavankrid, lõvid. (Ella Vende)

Ruumikujundus, mööbel: lavatsid (kline), järid, spetsiifiline kaarjate jalgadega iste klismos, lauad (trapeza),

Vanas Kreekas kasutati nahka ka voodi **kline** juures (alates 6.saj . omandas tähtsust ka kušetina).

Kline koosnes raamist, mis toetus nelinurksetele püstjalgadele (kaunistatud maalingutega, i nkrustratsioonid, voluudid, palmetid). Lavatsi põhi oli põimitud nahkrihmadest. Laiade küljelaudade ja sügava põhja vaheline ruum täideti heina või lehtedega. Hellenismi ajal esines ka juba siid- või nahkpolstriga klinesid.

Hilisemad voodid – krabbatos. Perenaisele kõrge tugitool jalgade toega –**cathedra**. Riinetele kirstud. (vt. ka Krista Kodres “Ilus maja, kaunis ruum.”, Tallinn 2001 & Inge Teder ”Naha ja köitekunsti ajalugu”, Tallinn 2004)

NAHATÖÖ ANTIIGIS, üldine ülevaade.

Vanad kreeklased tundsid maarjajää- ja koorepargi kõrval seemisnaha valmistamist(Homeros).

Pompeist leitud hulgaliselt nahaparkimistöökodasid.(sumeritelt jubaIV aastatuhandel eKr.maarjajääpark)

Pärgament köite- ja nahkehistöös: ei ole pargitud vaid erilisel lubja, pimsskivi, kriid ja liimidega töödeldud vasika, lamba, jänese või mõne muu väikse looma nahk.Erinevad pärg.liigid.

Plinius Vanem (23-79 eKr.) seostab oma teoses “Naturalis Historia” pärgamendi leiutamist Pergamoniga – siit ka nimetus.

Nahakaunistamisvõtted: nahalõige, nahavool, aplikatsioon, intarsia, nahkesemete vormimine. Kreeka-Rooma aladelt eriti palju leitud just jalanõusid: Daamide peenest värvilisest nahast valmistataud sandaalid, sõdurite tugevad mustast nahast jalavarjud. Rooma aristokraatide jalanõud olid kaunistatud punaste, kollaste, roheliste aplikatsioonidega. Purpur oli imperaatorite värv.

Nahk –pärgament –kirjutusmaterjalina nn. Koodeksid.(vt I.Teder, lk 15-16).Andmeid pärgamendi kasutamisest juba Horatiuse ajast (surn 8.aastal eKr).Laiem levik III-IV saj.Vanas Roomas.

• ETRUSKID

Kultuuri eripärad ja mõju kogu Itaaliale. Mööbel, kandelaabrid, anumad, alabastrist hauaurnid, terrakota sarkofaagid, ehted, rõivad (vt.skulptuurid: Kore, Minerva!)

• ROOMA

Impeerium 44.a.eKr. – vt.kaarti Rooma alade piiridest! Ja Rooma 1. AD.

NB! – erinevad vastastikused mõjutused niivõrd ulatuslike ühendatud alade puhul.Kunstis peaaegu kõik üle võetud! Roomlane on sõdur, teaduse ja kunstiga tegelevad kreeklased, levis kreeka keel, kirjandus.

Rooma suurim panus arhitektuuris – võrreldes Kreekaga – mitmekesisem, otstarbekam, mastaapsuselt grandioossem, uued ehitustehnilised lahendused, mida Kreekas ei tuntud(edaspidi jõutakse selle tasemeni uuesti alles renessansis):

kivist kaared ja lihtsamaid võlvid, kuplid, kivide sidumiseks hakati kasutama mörti, leiutati betoon; termid, veejuhtmed akveduktid;

linnaplaneering väga korrapärane ja range

basiilika – roomlastele iseloomulik turu- või kohtuhoone,

palestra – ehitised, kustegeldi kehaliste harjutustega ja spordiga

üürimajad - insulad

triumfikaared

lõbustusasutused, teatrid, ühiskondlikud asutused

Kõige silmapaistvamad ehitised on I saj. pKr.

· Suurim saavutus Rooma Panteon – kõikidele jumalatele pühendatud tempel

· Colosseum – suurim antiikse Rooma arhitektuurne mälestis

Skulptuur: uued žanrid (portree, paraadesitlused, perekond), suund realistlikum.Suures osas poliitiline ja ühiskondlik tellimus, arvukalt mälestusmärke tähtsatele valitsejatele ja väepealikutele: näit. Marcus Aureliuse ratsamonument. Suurejoonelisus ja vägevus.

Aastal 79 mattusid Vesuuvi tuha alla Pompeji ja Herculaneum. Väljakaevamised alates

18.saj.keskelt. Leiud - parim võimalus rooma maalikunstiga tutvumiseks, kuigi ei anna täit

ülevaadet toleaeegsest maalikunstist. Tuhas konserveeritult leitud hulgaliselt mosaiike ja seinamaale, mis üldjoontes sarnanevad kreeka klassikalise perioodi vaasimaaliga.

Tarbekunstis asetab Rooma samuti aktsendi ümber: Kreekas oli peamiseks kunstipärane kujundus, Roomas materjali väärtustamine.

Areneb edasi metallitöötlus, eriti silmapaistev on klaasi areng. Külluse ja kalliduse rõhutamine, uute tehnikate esilekerkimine, luksuslikkuse taotlus, mis Kreekale võõras.

Samas võetakse Kreekast väga palju üle: näiteks AKANTUSE MOTIIV, mis pärit Kreeka Korintose orderist, saab Rooma armastatuimaks kujunduselemendiks.

Keraamika– õlilambid, monokroomsed terrakotaanumad reljeefsete kaunistustega, hilisem kuulus spetsiifiline **punase läikiva glasuuriga kuulus Arretine'i e.Arezzo keraamika Augustuse perioodist**

Monokroomne keraamika aimab järgi metallesemeid, kaunistatud reljeefidega (Kreeka hellenistlik mõju). Punane läikiv glasuur oli väga moes, inspireeris hiljem ka renessansi kunstnikke.. – nn TERRA SIGILLATA – klaasisarnane kõva savimass, lakkpunane läikiv pind .

Mõjusid ja sissetoodud anumaid ka Aafrikast.

Rooma keraamika jäi klaasi varju.

Klaasikunst

Rooma klaas – see on meisterlikkus ja tehnoloogiliste võtete lai valik (!! peaegu kõik tänapäevalgi kasutatavad klaasikunsti tehnikad – vt.Kunstileksikoni mõisted!).

Klaas metalli kõrval äärmiselt tähtis materjal. Suur otsustav ja ajalooline samm edasi: 1.saj eKr.täiustatud klaasisulatusahi – kõrgem temperatuur, seetõttu mass vedelam. 1.saj. vahetusel leiutatakse puhumispiip.Tekivad puhutud vormid (viinamarjakobarad, groteskivormid) Äärmiselt palju erinevaid tehnikaid –kogu kaasajal tuntud tehnikate loetelu!

Värviline klaas – saavutatakse lisanditega. Toorklaas rohekas –läbipaistvus neutraliseerimisega.

Kiudklaas – värviline dekoor kiududest rulliti sisse (Egiptusest), Roomas ka poleeritakse sisse.Kaunistatakse ka pealepandud kiuga.

Muriinklaas – eriti väärtuslik - edasiarendus egiptuse klaasitehnikast, kus erivärvilistest klaasikiududest vorst lõigatakse kuumalt – kujundid rosetiga.Siis puhutakse mull värvitust klaasist sisse.Värvi sädelevus!Imiteerib suurt kalliskivi. Uskumus, et muriinklaas omab võimet mürke neutraliseerida.

Modelleerimine – igasugused kujundid vormitakse kuumal vormil.

Kahelisklaas – värviline mull kasteti teise klaasisegusse. Näit. Pealmine valge, sisemine tumesinine – armastatuim kombinatsioon. Dekoor lõigati pealmisest kihist välja.(näiteks kuulus **PORTLANDI VAAS**)

Diatreet-ümber nõu omakorda klaasvõrk –ilmselt kuumade jookide jaoks. Kopeerida pole õnnestunud.(võrk ei ole eraldi teostatud, vaid on välja lõigatud nõu paksusest)(meister vist ainult üks rooma vallutatud aladelt – gallia päritolu)

Klaasi kuldamine-kullati, graveeriti, valati üle läbipaistva klaasiga kulumise vältimiseks.

Mosaiikklaas *millefiori*, itaalia "tuhat lille" – see klaasistiil loodud väikeste mosaiiksektatsioonide sissesulutamise teel veel lamedasse plaati, klaasi vormimise protsessis anti anumale lõplik kuju.

Valatud klaas
Graveering klaasil

Klaasist ehted.

Metall

Anumad: **NB! silmapaistvad kööginõud** vabariigi perioodist – eeskuju tänapäevalgi. Rooma paneb aluse paljudele tarbenõude vormidele – katlad, kulbid, sõelad. Meeldiva vormiga, otstarbekohased, kaunid.

Kadunud mudelivalus teostatakse uuesti osa kööginõusid. Ei tunta söögitaldrikuid. Praadimine toimub varrastel ja toit asetatakse tervelt lauale. Ori lõikab spetsiaalse terava noaga külaliste ees toidu paladeks – süüakse näppudega.

Peekrid –krateeri vorm, hõbedast. Väljast kaunistatud kohrutatud reljeefiga, sisemine pind (vooder) sile. Mõlkimise vältimiseks kohrutatud kohad mätsiti pigiga. Sangad, jalad eraldi valatud ja neetidega kinnitatud.

Kohrutustehnika lisaks ilusad graveerimistööd.kaunistatud peeglid-dekoreeritud tagumine külg.

Kasutatakse ka emailimist , värvilised mustrid (päritolu idamaad)

Vormidest _askosed, munavaagnad õõnsustega jt.

Ehted – raskemad, massiivsed. Kandsid rohkelt nii mehed kui naised. Tähtis on hinnalisus, mitte siiski niivõrd kaal. Tehniliselt – palju valamist, reljeefne dekoor, ažuursed teostused. Käevõrud, fiibulad – kinnitusnõelad, erakordselt palju kanti sõrmuseid, kõrvarõngad, diadeemid. Palju kasutatakse värvilisi kive, klaasi, pärleid. Helmestega kaunistati ka kõiki teisi ehteid: käevõrusid, sõlgi, fiibulaid, juuksekaunistusi, kameesid. Populaarsed olid sisseveetud merevaigust eksootilised kaunistused.

Müntide kollektsioonid. Kasutatakse ka ehetes.

-

Sõjavarustus, kaarikud, relvad

Gemmid ja kameed:

vt. VIENNA, Kunsthistorisches Museum i AUSTRIA <http://www.khm.at/>
oonüks, kaltsedon, sardoonüks (kihilised kvartsid!), berüll, klaas jm (Vt. **Intaglio with a portrait of Empress Julia Domna**, ca. 205–210)

Rõivad, jalanõud. Riidetuse põhijooneks voldistik. Tuunika, selle peal stoola, mähitud ülerõivas palla, hiljem mantlilaadne paenula. Meestel kindlasti tuunika ja tooga. Jalanõud nagu riieuski näitasid isiku klassikuuluvust – tüübid ja materjalid seadustatud. Sandaalid, saapad. Naiste jalanõud rikkalikult kaunistatud pärltikandi, kuldkantide ja metallitõega.

Kangastest naturaalne või pleegitatud valge linane, villane. Ka Roomas nagu Kreekaski hilisemal ajal India puuvill ja siid. NB! Siiditee Hiinast, Kesk-Aasiast, Indiast hilisema Rooma siiditoodangu tagajaks.

Naisterõivaste värvuste gamma võis lisaks valgele ja beežile olla väga lai – punane, violetne, sinine, mereroheline, kollane. Värviti taimsete, loomsete ja kohalike mineraalsete värvidega - madarajuur punasele, indigotaim sinisele, Rooma eripära nn Tyria purpur, mis kasutusel ainult keiserlikus perekonnasja ülikutel – Vahemere karploomalt.

Kasutati ohtralt tikandit , kuigi keiser Augustuse ajast tuntud juba ka sissekootud ornamendiga kudumid. Tikkimine odavam, osavate meistrite äärmiselt kõrge tase. Looduslikud ja naturalistlikud motiivid: lõvid, pantrid, karud, härjad, metsad, kaljud, jahimehed jm.

Ruumikujundus, mööbel, mosaiigid kui “Rooma põrandavaibad”!

Etruskide ja algne Vana Rooma mööbel tugineb palju Kreeka mööblile (Kodres 2001:27)

Lamamismööbel, ka roomlastel kõrge kušett, tuletab meelde kreeka klinet: üks pool kõrgem, sageli pronksist kuid treitud jalgadega (lectus) , erineski klinest vaid kaunistuste rohkuse poolest..

Kasutati samuti raamkonstruktsiooni, raami sees oli polstermadrats ja kogu ase oli ohtralt tekstiiliga drapereeritud. Üle värvitud erksate toonidega. Biselium – kahelisiste – kasutatakse söömisel. Jalapink (sgabellum). Lõvijalgadega laud. Igas Rooma elamus-tabliumis - seisab marmorist põsklaud – toetub kahel pool külglaudadele.

Laud, mille taga lamades söödi-samuti madal, puidust, ümmargune

Konsoollaud – ehislaud seinä ääres esemete demonstreerimiseks, pronksist, uhkelt kujundatud.

Istmed: tugitoolid (troonid) kodudes ja amfiteatrites - sedilia, ristjalgadega käetugedega seljatoeta istmed -sella curulis (jalad imiteerisid vahel elevandiluid), ka lihtsama vormiga punutud korvmööblit. Kaunistatud nikerdustega, maaliga, kuldamisega.